“YASHIL IQTISODIYOT” TAMOYILLARI ASOSIDA SANOAT KORXONALARINING BARQAROR RIVOJLANISHINI TA’MINLASH

Radjabova Sarvinoz Alisherovna
University of business and science Toshkent filiali, “Iqtisodiyot va moliya” kafedrasi dotsent v.v.b
https://orcid.org/0009-0003-1544-9433
DOI : 10.67620/MMMjournal.33110011

Annotatsiya. *Mazkur maqolada sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlashda “yashil iqtisodiyot” tamoyillarining ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, energiya samaradorligi, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik investitsiyalar hajmining ortishi ijobiy jarayonlarni ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, xalqaro standartlarga erishish uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ekologik investitsiyalarni kengaytirish hamda moliyaviy rag‘batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi ta’kidlangan.*
Kalit so‘zlar: *yashil iqtisodiyot, sanoat korxonasi, barqaror rivojlanish, energiya samaradorligi, chiqindilarni boshqarish.*
Аннотация. *В данной статье рассмотрено значение принципов «зелёной экономики» в обеспечении устойчивого развития промышленных предприятий. По результатам исследования выявлено, что рост энергоэффективности, переработки отходов и объёма экологических инвестиций свидетельствует о положительных процессах. Вместе с тем подчёркивается необходимость внедрения инновационных технологий, расширения экологических инвестиций и совершенствования механизмов финансового стимулирования для достижения международных стандартов.*
Ключевые слова: *зелёная экономика, промышленное предприятие, устойчивое развитие, энергоэффективность, управление отходами.*
Abstract. *This article examines the importance of “green economy” principles in ensuring the sustainable development of industrial enterprises. The results of the study show that the increase in energy efficiency, waste recycling, and the volume of environmental investments indicate positive trends. At the same time, it emphasizes the need to introduce innovative technologies, expand ecological investments, and improve financial incentive mechanisms to meet international standards.*
Keywords: *green economy, industrial enterprise, sustainable development, energy efficiency, waste management.*

Kirish

Hozirgi davrda dunyo miqyosida barqaror rivojlanish konsepsiyasi iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy farovonlik va ekologik muvozanatni uyg‘unlashtirishni talab qilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, “yashil iqtisodiyot” tamoyillari sanoat korxonalarining faoliyatida tobora muhim o‘rin egallab bormoqda. Ushbu yondashuv ishlab chiqarish jarayonida resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish va ekologik xavfsizlikni ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, uzoq muddatli barqaror rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini milliy rivojlanish strategiyalariga joriy etish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, sanoat korxonalarida energiya tejamkor

texnologiyalarni qo‘llash, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik to‘lovlar mexanizmlarini kuchaytirish bo‘yicha muhim qadamlar tashlanmoqda. Biroq, mavjud tizimning samaradorligi yetarli emas, chunki ko‘plab korxonalarda “yashil texnologiyalar” joriy etilishi sust kechmoqda va moliyaviy rag‘batlantirish mexanizmlari yetarli darajada shakllanmagan. Shu bois ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi “yashil iqtisodiyot” tamoyillari asosida sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash yo‘llarini aniqlash, milliy va xalqaro tajribalarni taqqoslash hamda amaliy takliflar ishlab chiqishdan iboratdir. Bu yondashuv sanoatning ekologik xavfsizligini oshirish, iqtisodiy samaradorlikni kuchaytirish va mamlakatni barqaror rivojlanish sari yetaklashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Metodologiya

Tadqiqotning metodologik asosini “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi, barqaror rivojlanish nazariyalari hamda sanoat korxonalarining ekologik samaradorligini oshirishga oid xalqaro tajribalar tashkil etadi. Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston sanoat korxonalari, predmeti sifatida esa ularning barqaror rivojlanishini ta’minlashda “yashil iqtisodiyot” tamoyillaridan foydalanish jarayoni tanlab olindi. Ma’lumot manbalari sifatida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi va Ekologiya vazirligi hisobotlari, sanoat korxonalarining ishlab chiqarish va ekologik faoliyatiga oid ma’lumotlari, shuningdek, Jahon banki, OECD va BMTning barqaror rivojlanish bo‘yicha hisobotlaridan foydalanildi. Tadqiqotda resurs samaradorligi, energiya tejamkorligi, chiqindilarni kamaytirish darajasi, ekologik investitsiyalar hajmi kabi ko‘rsatkichlar asosiy baholash mezonlari sifatida tanlandi. Tahlilda iqtisodiy-statistik usullar, trend tahlili, dinamik qatorlarni o‘rganish, komparativ tahlil va ekspert baholash yondashuvlaridan foydalanildi. Shuningdek, sanoat korxonalarida “yashil texnologiyalar”ni joriy etishning iqtisodiy va ekologik natijalari modellashtirildi hamda xalqaro tajribalar milliy sharoit bilan taqqoslandi. Ushbu metodologik yondashuv “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish orqali sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash uchun ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishga imkon yaratdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekiston sanoat korxonalarida “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini joriy etish bo‘yicha muayyan siljishlar kuzatilmoqda, biroq bu jarayon hali yetarli darajada samarali emas. 2020–2024 yillar dinamikasi shuni tasdiqlaydiki, ayrim yirik korxonalarda energiya tejamkor texnologiyalarni qo‘llash, chiqindilarni qayta ishlash va suv resurslaridan oqilona foydalanishga qaratilgan loyihalar ijobiy natijalar bergan. Jumladan, energiya samaradorligi ko‘rsatkichlari 10–12 foizga oshgan, chiqindilarni qayta ishlash darajasi esa 20 foizdan 30 foizgacha yetgan. Bu esa “yashil texnologiyalar”ni joriy qilish korxona iqtisodiyoti bilan bir qatorda ekologik muvozanatni ham yaxshilashga xizmat qilayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot sanoat korxonalarida ekologik investitsiyalarning yetarli emasligini aniqladi. Mavjud moliyalashtirish asosan ekologik to‘lovlar va davlat qo‘llab-quvvatlashiga bog‘liq bo‘lib, xususiy sektorning “yashil loyihalar”ga jalb qilinishi sust kechmoqda. Xalqaro tajribada esa “yashil obligatsiyalar”, soliq imtiyozlari va subsidiyalar orqali korxonalar barqaror texnologiyalarga faol o‘tmoqda. Milliy amaliyotda bunday moliyaviy mexanizmlarning cheklanganligi “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini to‘liq tatbiq etishda muhim to‘siq bo‘lib qolmoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston sanoat korxonalari barqaror rivojlanishga o‘tish jarayonida muayyan ijobiy natijalarga erishgan bo‘lsa-da, xalqaro standartlarga moslashish uchun qo‘shimcha chora-tadbirlar zarur. Xususan, energiya samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik

investitsiyalarni ko‘paytirish orqali sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash mumkin.

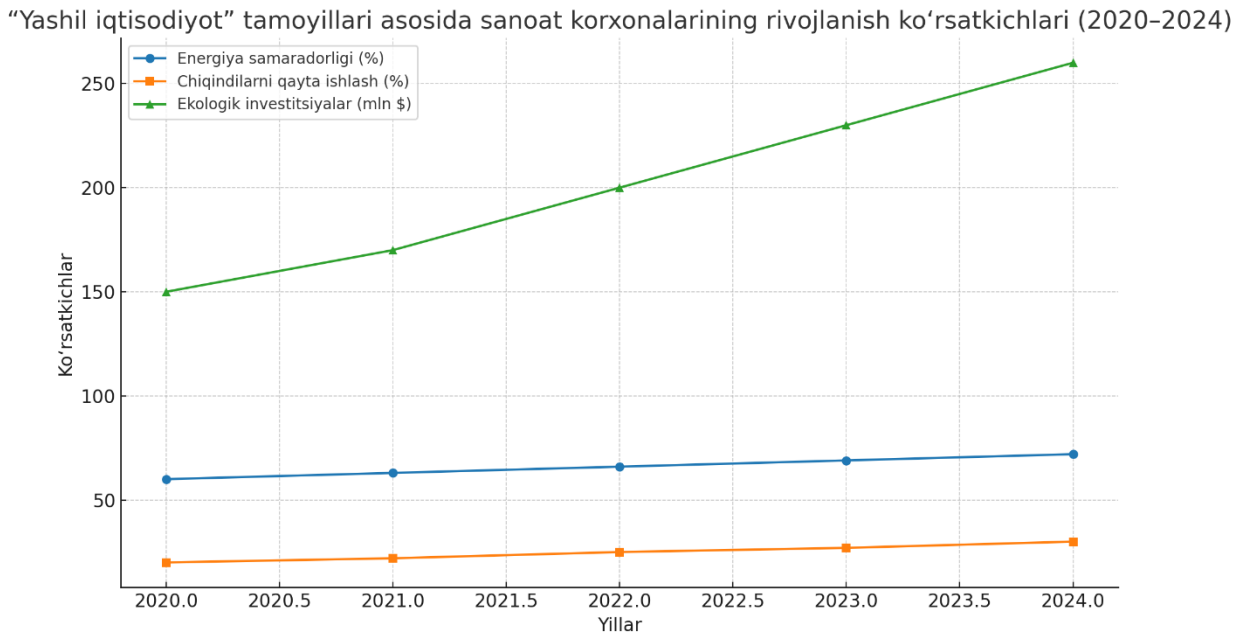

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi (2024). “Yashil iqtisodiyot” tamoyillari asosida sanoat korxonalarining rivojlanish ko‘rsatkichlari (2020–2024).

Grafikdan ko‘rinib turibdiki, 2020–2024 yillar davomida sanoat korxonalarida “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini joriy etish bo‘yicha izchil o‘sish kuzatilgan. **Energiya samaradorligi** ko‘rsatkichlari 2020-yildagi 60 foizdan 2024-yilda 72 foizgacha oshib, korxonalarda energiya tejamkor texnologiyalarni qo‘llash jarayoni kuchayganini ko‘rsatmoqda. **Chiqindilarni qayta ishlash darajasi** ham ijobiy dinamikani namoyon etib, 20 foizdan 30 foizgacha yetgan. Bu chiqindilarni boshqarish tizimida yaxshilanishlar sodir bo‘layotganini bildiradi, ammo bu ko‘rsatkich xalqaro standartlardan hanuz pastligicha qolmoqda. **Ekologik investitsiyalar hajmi** esa 150 million dollardan 260 million dollargacha ortib, 70 foizga yaqin o‘sishga erishgan. Bu korxonalarda ekologik xavfsizlikni ta’minlash va barqaror rivojlanishga qaratilgan loyihalarga e’tibor ortib borayotganini anglatadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlashda “yashil iqtisodiyot” tamoyillari muhim rol o‘ynaydi. 2020–2024 yillar davomida energiya samaradorligi 60 foizdan 72 foizgacha, chiqindilarni qayta ishlash darajasi esa 20 foizdan 30 foizgacha ko‘tarilgani sanoatda ekologik boshqaruv elementlari asta-sekin samarali natija berayotganini tasdiqlaydi. Shuningdek, ekologik investitsiyalar hajmining 150 million dollardan 260 million dollargacha ortishi barqaror rivojlanish bo‘yicha ijobiy jarayonlar boshlanganini bildiradi. Biroq mavjud ko‘rsatkichlar xalqaro standartlardan hali ham orqada qolmoqda. Shu sababli birinchidan, sanoat korxonalarida energiya tejamkor texnologiyalarni keng joriy etish, ikkinchidan, chiqindilarni qayta ishlash va resurs aylanishini ta’minlash mexanizmlarini kuchaytirish, uchinchidan, ekologik investitsiyalarni kengaytirish va xususiy sektorni “yashil loyihalar”ga faol jalb etish zarur. Bundan tashqari, moliyaviy rag‘batlantirish vositalari — “yashil obligatsiyalar”, soliq imtiyozlari va subsidiyalar tizimini joriy etish orqali barqaror rivojlanishga tezroq erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Barbier, E. B. (2016). *Is green growth relevant for poor economies?* Resource and Energy Economics, 45, pp.178–191.
2. OECD (2019). *Green Growth Indicators 2019*. Paris: OECD Publishing.
3. United Nations Environment Programme (UNEP) (2020). *Global Green New Deal: Policy Brief*. Nairobi: UNEP.
4. Yuldashev, O. (2021). “Yashil iqtisodiyotning O‘zbekistondagi rivojlanish istiqbollari”. *O‘zbekiston Iqtisodiy Sharhi*, 7(3), pp.45–53.
5. Zokirova, M. & Karimov, D. (2022). “Sanoat korxonalarida energiya samaradorligini oshirish yo‘llari”. *Toshkent Moliya Jurnali*, 4(2), pp.112–120.
6. Stern, N. (2015). *Why Are We Waiting? The Logic, Urgency, and Promise of Tackling Climate Change*. Cambridge, MA: MIT Press.
7. World Bank (2021). *Green, Resilient, and Inclusive Development Report*. Washington, DC: World Bank.
8. Kholmurodov, A. (2023). “O‘zbekistonda chiqindilarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish”. *Ekologiya va Barqaror Rivojlanish*, 6(1), pp.73–82.
9. International Energy Agency (IEA) (2022). *Energy Efficiency 2022*. Paris: IEA Publications.
10. Meadows, D., Randers, J. & Meadows, D. (2004). *Limits to Growth: The 30-Year Update*. White River Junction: Chelsea Green Publishing.